

ШЛЯХИ ЗБЕРЕЖЕННЯ АВТОРСЬКИХ ІМПЛІКАЦІЙ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО КОЛОРИТУ ПРИ ВІДТВОРЕННІ РЕАЛІЙ ІЗ РОМАНІВ Ю. АНДРУХОВИЧА АНГЛІЙСЬКОЮ ТА ПОЛЬСЬКОЮ МОВАМИ

Статтю присвячено дослідженню особливостей відтворення в перекладах на англійську та польську мови реалій із романів Ю. Андруховича "Рекреації" та "Московіада". На основі аналізу текстів оригіналів, акцентовано зв'язок між авторським задумом та його вербальним втіленням. З огляду на цю єдність доведено важливість для адекватності передачі смислу першотвору здійснення в окремих випадках поділу реалій у практиці перекладу не лише на зовнішні та внутрішні, але й на свої та чужі.

Проблемі вивчення реалій та відтворення їх у перекладі присвячено чимало розгорнутих і коротких мовознавчих та перекладознавчих розвідок. Ученими, такими зокрема як Р. Зорівчак, С. Влахов і С. Флорін, А. Реформатський, В. Уваров, А. Супрун, В. Репін, В. Крупнов, запропоновано різні типи класифікації реалій, досліджувано труднощі, пов'язані з адекватним перенесенням у перекладний текст всього масиву культурної інформації, закодованої в реаліях, що містяться в першотворі, та намічено можливі шляхи подолання цих труднощів. Напрацювання цих та багатьох інших лінгвістів, втім, не лише не вичерпують питання, а навпаки чітко вказують на перспективи та ймовірні лінії його подальшої розробки. Однією з таких ліній, продиктованих, крім усього іншого, сучасною ситуацією у вітчизняному перекладознавстві, де відчутний брак праць, що стосувались би проблематики перекладу з української мови іноземними, на сучасному етапі може бути вивчення функціонування реалій у творах сучасної української літератури та специфіки їх відтворення в нині існуючих перекладах відповідних текстів. Оскільки реалії "завжди хоча б частково стильотворчі засоби, бо вони сприяють створенню національного колориту як постійного складника стилю" [1: 158], видається особливо цікавим і важливим дослідити на конкретних прикладах наскільки відповідально ставляться перекладачі до завдання введення читачів перекладу до світу (художнього та локально-культурного) того чи іншого автора через браму його неповторної манери письма. Знайти ключ і прочинити цю браму доконечно, адже як мало зможуть побачити іноземні читачі через високий мур недосконалого схематичного перекладу.

Метою статті є визначення адекватності репрезентації стилю Ю. Андруховича в перекладах його творів англійською та польською мовами у сегменті відтворення реалій. Обсяг розвідки не дозволяє розглянути специфіку відтворення у англійських та польських перекладах усього корпусу реалій оригінальних творів Ю. Андруховича, зокрема структурно-конотативних реалій (термін Р. Зорівчак), тому об'єкт дослідження обрано менший – реалії романів "Рекреації" та "Московіада". Вибір об'єкту дослідження пояснюється насамперед інтересом до того, яким чином і наскільки успішно розв'язують перекладачі завдання адекватної репрезентації в цільових текстах паралельного (і суміжного в "Московіаді") функціонування в зазначених першотворах як своїх, так і чужих (термін С. Влахова і С. Флоріна) реалій. Принагідно дозволимо собі не погодитися з думкою польського вченого Р. Левіцкого, котрий зазначає, що "нема підстави вводити розрізнення реалій чужих ... і реалій своїх... Адже з погляду мови перекладу цілком неістотно, чи у мові оригіналу певна назва позначає "свій" чи "чужий" об'єкт; значення має лише чужість (чи брак її) відносно мови перекладу і відповідної культури" (переклад наш – М. Н.) [2: 50]. Дійсно, праця перекладача над відтворенням своїх чи чужих відносно мови оригіналу реалій здебільшого суттєво не відрізняється ступенем складності, оскільки в обох випадках він має справу з надзвичайно делікатною субстанцією, яку являє собою конотативна, національно-культурна інформація реалій, однак осмислення перекладачем одиниць, що належать до цих двох категорій, не повинно і не може бути однаковим. У дослідженнях, присвячених реаліям (див. напр. Р. Зорівчак), неодноразово вказувалося ще й на таку грань їхньої складності для перекладу як та, що вони (мова йшла про свої реалії) є органічним складником першотвору й у свідомості читачів-носіїв мови оригіналу не вирізняються на його загальному тлі, тому надзвичайно непросто зберегти семантико-стилістичну цілісність оригінального твору в перекладі й при цьому не перенаситити його надмірною, бентежною для читача оригіналу, екзотикою. Чужі реалії в тексті оригіналу, натомість, завжди є носіями стилістичного навантаження: вони – перші інструменти автора у змалюванні географічно чи/та ідейно-побутово віддаленого світу, часто вкрай мало знайомого читачеві-співвітчизнику. Світ "Московіади" – це Росія, а конкретніше її столиця, Москва в період занепаду СРСР. Усі реалії, наявні в тексті, відомі й зрозумілі читачеві-краянину Андруховича і його героєві Отто фон Ф. Очевидно, що їхня функція в романі – не створення інтригуючої атмосфери іншої дійсності. На прикладі цього твору можна з повною відповідальністю твердити, що названа функція є далеко не єдиною, котру здатні виконувати в тексті чужі реалії. Працюючи над перекладом "Московіади" (як і в деяких епізодах "Рекреацій", де фігурують радянськими) перекладачеві важливо усвідомлювати, що російські та радянські реалії – це розосереджені маркери, міні-інкарнації одного монолітного референта – імперії, ставлення до якого Отто фон Ф. (та друзів-героїв "Рекреацій") недвозначно відрізняє. Символічно у зв'язку з цим є сцена алегоричного (уявного? бажаного?) звільнення героя від м'ясного, фізичного/психологічного відчуття у шлунку та горлі/свідомості та душі, недаремно тлумачний словник встановлює паралель між словом нудота і словом відраза [3: 378]: "...ти вивергаєш нарешті із себе увесь цей день, усі його хімічні елементи вкупі з органічними речовинами, усю цю Москву" [4: 119]. Для того щоб у читача перекладу склалося правильне уявлення про

переконання і в цілому про натуру головного героя (героїв), перекладач має якомога сумлінніше поставитися до відтворення в цільовому тексті особливо вагомих семантично одиниць, що передбачає не лише категоричну відмову від таких прийомів як заміна російсько-радянських реалій реаліями мови перекладу та контекстуальний переклад, а і якомога точніше і ясніше відтворення реалій українських, зокрема тих із них, котрі умовно назвемо тут національно-патріотичними, що в тексті виразно протиставляються першій категорії. Оскільки в "Московіади" російсько-радянські реалії, перебуваючи в чіткій опозиції до українських, підсилюють смислову значущість останніх, незвичним чином виділяють їх із текстового середовища, позбавляють їх стилістичної нейтральності, цей роман показово демонструє, що не завжди строго послідовне відтворення своїх для мови оригіналу реалій зі збереженням їх підкреслено-своєрідного національного колориту неминуче призведе до надмірної екзотизації перекладу і що, перш ніж братися до роботи, перекладач повинен виокремити для себе, усвідомити основні ідеї твору і простежити, за допомогою яких засобів автор реалізує їх у тексті. На перший план виходить, отже, увага перекладача до ролі своїх і чужих реалій у тексті першотвору, стосунків між ними та відрізка семантичного континууму, що активізується залежно від покладених автором на ту чи іншу групу реалій функцій.

Зазначалося, що перекладач, "котрий перекладає текст, що містить елементи третьої (першої відносно оригіналу) культури" [5: 49] стає вже не просто посередником між культурою оригіналу й культурою перекладу, але "посередником між тією "прекультурою", до якої відсилає оригінальний текст, і культурою перекладу" (переклад наш – М. Н.) [5: 49]. Оскільки завдання перекладача стає вдвічі складнішим, для досягнення гарного результату він має стати вдвічі пильнішим, вдвічі винахідливішим. Приклад "Рекреацій" та "Московіади" виразно доводить, що здійснення первинного поділу в одномовному плані реалій на "свої" і "чужі" перекладачем як найретельнішим (в ідеалі) дослідником оригінального тексту, в деяких випадках не менше зможе допомогти йому в майбутньому досягти високого рівня адекватності відтворення цих одиниць у цільовому тексті, аніж традиційно "корисний... для цілей перекладу" [6: 66] поділ їх на внутрішні та зовнішні [7: 113] у площині пари мов. Цей наочний приклад дозволяє нам говорити про те, що при обговоренні релевантних перекладознавчих проблем доречно використовувати обидві пари термінів, як пару "реалії внутрішні та зовнішні", так і пару "реалії свої та чужі".

Від загального спостереження над текстами романів "Рекреації" та "Московіада" перейдімо до визначення на підставі конкретного лексичного матеріалу міри успішності, з якою перекладачам вдалося відтворити реалії романів "Рекреації" та "Московіада" і, відповідно, донести до читачів своїх цільових аудиторій ідей, розкриття котрих у тексті першотворів відбувається за допомогою цих виразових засобів.

Аналізувати відтворення реалій у перекладах "Рекреацій" та "Московіади" будемо за предметною класифікацією, запропонованою С. Влаховим і С. Флорінім [6: 59-64]. Але спершу, оскільки об'єкт дослідження розглядатиметься надалі так само з урахуванням авторських імплікацій, але вже не з погляду мови оригіналу, а в площині двох мов, зробимо застереження, що опорну пару термінів – свої та чужі реалії замінить більш доречно на цьому етапі проведення дослідження пара – реалії внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх географічних реалій належить назва ендеміка *тернослива*, що зустрічається в тексті в множині вперше як порівняння "дівчинка з очима як терносливи" [8: 72], вдруге – як метафора "Дві терносливи так дивляться при цьому на тебе" [8: 72]. В англломовному перекладі збережено тропи, а реалію, що входить до їх складу відтворено *plums* [9: 71] – способом гіперонімічного перейменування. У польському перекладі в порівнянні та метафорі маємо заміну образу: "Dziewczyna z oczyma ciemnymi i błyszczącymi jak węgielki" [10: 54], "dwa węgielki" [10: 54]. До складу порівняння, крім того, помічаємо, вводяться, слід гадати, для увиразнення образу, прикметники, яких у оригіналі не було.

До внутрішніх етнографічних реалій, що стосуються побуту, референтами котрих, конкретніше, є страви та напої належать лексеми *пляцки* [8: 57] та *горілка* [4: 18]. У Великому тлумачному словнику української мови зазначається, що "пляцок" означає "корж" [3: 800]. Поруч маємо маркер "зах", тобто вказівку на ареал функціонування слова в цьому значенні – західноукраїнське. Якщо звернемося до перекладів, побачимо, що в англломовній версії цю реалію у спосіб дескриптивної перифрази відтворено як *potato pancakes* [9: 55], що у зворотному перекладі "картопляні млинці", але аж ніяк не коржі (слово "корж" Новий тлумачний словник української мови визначає як "Плоский круглої форми виріб із прісного тіста" [3: 893]. Чи ж слід вважати таке відтворення цієї лексеми семантично хибним? Проведемо невеличке лінгвістичне розслідування на матеріалі західноукраїнської преси. В одній зі статей (розповідалося про львів'янку-кондитера родом з Івано-Франківщини) читаємо від журналіста: "На Галичині пляцками називають прямокутні торти" [11] і далі, від самої героїні матеріалу: "А на свята у нас завжди було напечено багато смачнучих пляцків". В іншому виданні натрапляємо на фразу "смажу свої пляцки з бульби" [12]. Наведені приклади вказують на те, що словникова дефініція "пляцка" розкриває лише одне зі значень цього слова. На користь прийнятності варіанту перекладача на англійську мову свідчить сам текст оригіналу, до якого, свідомим існуванню інших значень, нам тепер слід звернутися за підказкою. Отже, у першотворі маємо: " – О, пляцки – то божественне їдло – втішився Немирич. – Прошу шість порцій з грибовим соусом!". Оскільки герой замовляє до страви грибний соус, очевидно, вона була не солодкою. Малоімовірно також, що то були коржі, вироби з тіста. Достеменно невідомо, чи саме картопляні пляцки, а не кукурудзяні, приміром, мав на думці автор, але правильність напрямку думки перекладача не викликає сумнівів. Для польськомовної перекладачки, що вдається до варіанту *placki* [10: 39], відтворення зазначеної реалії не становить особливих труднощів, адже вжита нею лексема в цільовій мові є фактично прямим корелятом відповідної лексеми оригіналу (Словник польської мови подає: *plasek* – зазвичай у мн. "страва у вигляді невеликих, печених або смажених шматків (з борошна, картоплі й т. і.)" (переклад наш –

М. Н.) [13]). Інакше відбулося при перекладі реалії *горілка*. В англійській версії її відтворено транслітерацією з російської мови – *vodka* [14], у польській – *wódka* [15: 29]. Р. Зорівчак зазначала, що така тенденція намітилась паралельно з тенденцією передавати в перекладі радянським виходячи з їхнього звучання та написання російською мовою [1: 61]. На жаль, ця прикра тенденція вкоренилась не лише в англійському світі, але й у Польщі – переклади творів Андруховича засвідчують її живучість.

До наступного різновиду внутрішніх етнографічних реалій, що належать до підкатегорії побутових реалій і позначають деталі вбрання, належать лексеми *вишиванки* [8: 24] та *гердан* [8: 110]. Реалія *вишиванки* в обох перекладах – в англійському *embroidered shirts* [9: 16], у польському *koszuli z wyszywanką* [10: 8] – відтворена методом дескриптивної перифрази. Таке відтворення цієї реалії вповні передає її денотативну семантику, але не здатне донести до читача цільового тексту конотацій. Вишита сорочка була звичним предметом одягу для наших предків, тепер же її одягають радше з урочистих нагод як зовнішній символ належності до української нації. Цей елемент національного костюма набував серед українців особливої популярності в часи піднесення національного духу, як то було, приміром, в 90-91 роках минулого століття (про які провівницьки, хоч і в дещо іронічній формі оповідає твір). Якщо читач перекладу не володіє цією інформацією, то, зустрівши в тексті "вишивані сорочки" чи "сорочки з вишивкою", він не лише не затримається на них думкою, як це поза всяким сумнівом зробить читач оригіналу, але й не зможе вповні відчувати атмосфери виразно українського карнавалу, яку автор створив у своєму романі. Реалію *гердан* в англійському перекладі передано у спосіб гіперонімічного перейменування як *necklace* [9: 112], у польському ж перекладі використано інший метод, комбінованої реномінації – *naszyjnik, prawdziwy gerdan* [10: 91]. Помічаємо, що при цьому польська перекладачка приєднує до транслітерованої в перекладі реалії прикметник, якого в оригіналі не було.

Внутрішню етнографічну реалію *козацький оселедець* [8: 77] як у англійському, так і в польському перекладах відтворено досить вдало: в обох випадках у спосіб комбінованої реномінації – *Cossack oseledets cut* [9: 77] та *ostrzyc się po kozacku, z oseledcem* [10: 91].

Також до внутрішніх етнографічних реалій, що стосуються побуту належать реалії *колиба* [8: 30] та *рушники* [8: 73]. Позалінгвальна дійсність дозволяє польському перекладачеві відтворити першу з цих реалій з максимально високим ступенем адекватності – *koleba* [10: 14]. Незважаючи на те, що у ВТСУМ лексема *колиба*, яку він тлумачить як "житло чабанів та лісорубів [3: 861]" має маркер діал., а у словнику польської мови *koleba*, "сховок в горах, особливо шалаш чабанів" (переклад наш – М. Н.) [13] такого маркера не має, проте семантика польської лексеми в своїй основі відповідає семантиці лексеми української. Складніше довелося перекладачеві англійському, котрий мусив шукати іншого способу донести значення реалії до цільового читача. У його версії *колиба* – *hut* [9: 24]. "Hut" – "невеликий ненадійний прихисток, що використовується для житла" (переклад наш – М. Н.) [16]. Втрачено ту частину семантики, котра для читача оригінального тексту відповідає за створення стрункого асоціативного ланцюжка: житло людей із певними заняттями, насамперед чабанів – пасовиська – гори – простір, свобода дихати на повні груди. Найбільша втрата тут, отже, не семантична, а настроєва. Хоч ця реалія може здаватися художнім дріб'язком, оскільки виступає у тексті лише назвою придорожного кафе, її адекватне відтворення важливе для збереження підкреслено національного духу дійства "Рекреацій". Реалію *рушники* в англійському перекладі відтворено як *embroidered cloths* [9: 72], в польському – як *wyszywane ręczniki* [10: 55]. Якщо англійський перекладач вдався до дескриптивної перифрази, яка у цьому випадку не до кінця вяснює, яке саме полотно прикрашає вишивка в українських церквах, то версія польськомовної перекладачки із застосуванням роз'яснювального прикметника більш досконала з цього погляду.

До внутрішніх етнографічних реалій, що стосуються мистецтва, належать, зокрема, назви танцю *аркан* [8: 70], назви виконавців *бандурист* [4: 10], *трембітарі* [8: 66], *кобзарі* [8: 66], *фольклорний колектив* [8: 41], назви народних майстрів *писанкарі* [4: 114]. Назву танцю в англійському перекладі транскрибовано *arkan* [9: 69] та супроводжено приміткою, а в польському передано методом комбінованої реномінації – *taniec-arkan* [10: 52]. Англійський перекладач "Рекреацій" відтворює назви виконавців із застосуванням різних методів: *Trembita Players* [9: 65] – дескриптивна перифраза з приміткою, *Kobzars* [9: 64] – транслітерація (адже ця реалія має досить високий ступінь знаності серед англійців завдяки Шевченку як постаті та перекладам його творів), *folkloric ensemble* [9: 38] – калькування. Польська перекладачка цього роману опускає в перекладі реалію *трембітарі*, транскрибує за правилами польської граматики – *Kobziarze* [10: 49] і методом уподібнення передає *фольклорний колектив* як *kapela ludowa* [10: 25]. Англійський перекладач "Московіади" відтворює реалії *бандурист* та *писанкарі* методом дескриптивної перифрази – *bandura-playing minstrel* і *Easter egg painters*. Польський же перекладач вдається до транскрипції у першому випадку – *bandurzysta*, в другому ж також застосовує дескриптивну перифразу. Слід зробити застереження, однак, що перифрази *Trembita Players* та *bandura-playing minstrel* не є дескриптивними у чистому вигляді, адже до їх складу входять "материнські" реалії. Це швидше розтлумачення семантики через вказівку на те, яким саме видом діяльності займається названа особа.

Пов'язані зі звичаями та ритуалами внутрішні етнографічні реалії *маланки* [8: 66] та *китайка* [8: 70] в англійському перекладі відтворені транскрипцією *Malankas* з приміткою [9: 65] та дескриптивною перифразою *winding cloth* [9: 69]. Якщо у першому випадку така передача виглядає доречною, адже на відрізку тексту з цією реалією були протипоказані більш громіздкі прийоми, то в другому застосований метод здається сумнівним (про цю реалію вичерпно написала Р. Зорівчак [1: 87]). У польському перекладі реалію *маланки* опущено, а реалію *китайка* транскрибовано – *kitajka* [10: 52]. Словник польської мови фіксує це слово у значенні "тонка, шовкова тканина східного походження" (переклад наш – М. Н.), тому можна припустити, що історично-фольклорні конотації цієї лексеми залишаються поза межами досяжності сприйняття читачів цільового тексту.

Назви реалій-етнонімів *гуцули* [8: 35], [4: 9] та *бойки* [4: 9] як в англomовному, так і в польськомовному перекладах передаються методом транскрипції: *Hutsuls* з приміткою [9: 65], *Hutsuls* [14] – *huculi* [10: 18], *Huculi* [14], *Boikos* [14] – *Boikowie* [10: 15]. Застосування вказаного методу тут видається цілком слушним, адже за внутрішньою формою етноніми близькі до антропонімів та топонімів, які "неминуче треба подавати в національній подобі" [1: 98].

Внутрішні етнографічні реалії-прізвиська *кацани* [4: 132] та *москаль* [8: 27] передані у англomовному перекладі як *ruskies* [14] і *Muscovite* [9: 20] та як *касару* [15: 187] і *moskal* [10: 11] у польськомовному. Якщо лексемі *кацани* в англomовному перекладі знайдено вдалий відповідник, що, як свідчать найновіші словники [17], передає негативні, зневажливі конотації цієї реалії в українській мові, то слово *Muscovite*, яке словник Вебстер визначає нейтрально як " мешканець Москви" (переклад наш – М. Н.) [16], цих конотацій не передає. Польському перекладачеві в обох випадках сприяв словниковий склад рідної мови, у якому обидві згадані в першотворах реалії наявні з тими ж зневажливими конотаціями. Перехресна історія трьох народів дозволяє говорити в цьому випадку про спільність реалій, про які йшлося вище, для української та польської мов.

Третю категорію реалій, що зустрічаються в текстах "Рекреацій" та "Московіади", становлять реалії суспільно-політичні. До внутрішніх реалій цієї категорії належать, зокрема, реалії *гетьман* [4: 9] та *тризуб* [8: 47]. Перекладацькі підходи до названих реалій виявилися ідентичними в першому випадку: в англomовному та польськомовному перекладах спостерігаємо транскрипцію *Hetman* [14] – *Hetman* [10: 15], а в другому слід говорити про калькування в англійському перекладі *trident* [9: 20] і знову ж таки транскрипцію в польському *tryzub* [10: 30]. У цій ситуації метод калькування в цілому видається нам доречним, адже мова йде про реалії, "які, через важливість денотатів, мають шанси ввійти з часом у периферійні шари словникового складу мови-переймача" [1: 95]. Якщо говорити про реалію *гетьман*, то відповідна стаття в SJP свідчить про те, що вона вже увійшла до цього шару польської мови у значенні "чільник козацьких військ" [13]. Реалія ж *тризуб* зафіксована у польській Вікіпедії [18] під видом кальки – *trójzab*. Ні англomовні, ні польськомовні перекладачі не супроводжують свої варіанти відтворення цих реалій примітками. З огляду на важливу роль, котру відіграють реалії, а надто такі, з особливо значущими в культурно-історичному плані денотатами, у текстах оригіналів Андруховича, такий перекладацький підхід виглядає не найбільш продуманим, таким, що надміру покладається на фонові знання читачів цільових текстів. Між тим, якщо реалії саме цього типу залишаться в перекладах нікими, важливу частину культурної інформації буде втрачено, а авторські інтенції – затемнено. Приміткою супроводжується, однак, також відтворена методом транскрипції – *Hetmans* [9: 65] – реалія *гетьмани* [8: 66] у англomовному перекладі роману "Рекреації".

До останньої категорії реалій належать у текстах двох досліджуваних романів такі внутрішні військові реалії як *підхорунжий* [4: 66], *дивізійник* [4: 66], *сердюки* [8: 66], *козаки* [4: 5] та *козаки-запорожці* [8: 41]. Як показує зіставне дослідження текстів, при відтворенні цих реалій перекладачі застосовували чи не всю гаму можливих методів. В англomовному перекладі реалія *підхорунжий* передана у спосіб уподібнення *sergeant* [14], у той час як у польському спостерігаємо її відтворення польською омонімічною реалією *podchorąży* [15: 96], що позначає військових у рівноцінному званні, котрі належали, однак, до війська Речі Посполитої. Крайній варіант відтворення реалії *дивізійник* знаходить, на нашу думку, англomовний перекладач, котрий передає її дескриптивною перифразою *a fighter in the Ukrainian rebel army* [14], достатньо вичерпно пояснюючи тим самим її суть читачеві цільового тексту, що, передбачувано, мало обізнаний із подробицями української історії. Польський перекладач теж застосовує перифразу, однак його перифраза – *żołnierz Dywizji* [15: 96] не лише менш докладна та інформативна. Слово "Dywizji", написане з великої літери безперечно здатне викликати збентеження в читача такого перекладу, адже він розумітиме: велика літера сигналізує про те, що у тексті йдеться про якусь конкретну дивізію, недогідну КДБ, однак решта інформації через недостатнє роз'яснення залишиться йому недоступною. Реалія *сердюки* в англomовному перекладі відтворена із застосуванням методу транскрипції *Serdiuks* [9: 65] і супроводжена приміткою. У польському ж перекладі маємо прикру похибку: очевидно, лексема *złotnicy* [10: 49] виникла там через те, що перекладачка не розпізнала реалію і прийняла її за кореневим збігом за похідний іменник від дієслова "сердитися". Оскільки військові реалії *козаки* та *козаки-запорожці* є одними з найвідоміших за кордоном завдяки історичним розвідкам та перекладній українській художній літературі, їхнє відтворення для перекладачів не становить особливих труднощів; як в англomовному, так і в польському перекладах вони передаються відповідно до вже усталеного їх написання в кожній із цільових мов: *Cossacks* [14] і *Zaporozhian Cossacks* [9: 37] та *Kozacy* [15: 9] і *kozacy zaporoscy* [10: 24].

В англomовному перекладі "Московіади" зовнішні етнографічні реалії-назви предметів одягу відтворені в абсолютній більшості методом дескриптивної перифрази: *sarafani*, *кокошники* [4: 110] – *Russian folk costumes* [14], *кубанка* [4: 112] – *Kuban Cossack fur hat* [9], *косоворотка* [4: 114] – *Russian folk shirt* [14], *валянки* [4: 117] – *felt boots* [14]. У польському перекладі цього роману до відтворення відповідних реалій застосовані різноманітні методи: дескриптивна перифраза (не надто вдала, на наш погляд) *кокошники* [4: 110] – *stroiki na głowie* [15: 96], *косоворотка* – *rosyjska haftowana koszula* [15: 163]; транскрипція *валянки* – *walonki* [15: 167]; транскрипція з додаванням прикметника-маркера географії вжитку *sarafani* – *Rosyjskie sarafany* [15: 158], *кубанка* – *kozacka kubanka* [15: 160]. Російська реалія *валянки* увійшла до периферійного шару польської мови й зафіксована в SJP з приміткою "рос", тому не потребує в польському тексті додаткових тлумачень, так само як і реалія *sarafan*. Що ж до реалії *кубанка*, то тут додавання прикметника видається не надто помічним, адже навіть якщо припустити, що читачам цільового тексту з контексту стане зрозуміло, що йдеться про предмет одягу, точної інформації про нього з перекладу вони не отримують.

Цікаво звернути увагу також на передачу в перекладах іншої зовнішньої етнографічної реалії, цього разу пов'язаної з мистецтвом – романс [4: 115]. У польському перекладі ця лексема відтворена як *romansa* [15: 165]: підібране близьке за звучанням, але, якщо проконсультуватися зі словником, не зовсім подібне за семантикою слово. В англійському перекладі видно, що перекладач прагнув передати авторську іронію чи навіть сарказм, що стосувався цього музичного твору та його виконавиці в оригіналі, тому вдався до ситуативного відповідника, що передає радше не денотативні, а конотативні, імпліцитні значення лексеми: *heart-breaking song* [14]. Це зразок того, як неформально часом має мислити перекладач, щоб досягти адекватності в перекладі.

При перекладі інших зовнішніх етнографічних реалій перекладачі користувалися також і іншими методами. Так, приміром, російську реалію *балалайки* [4: 110] як в англійському, так і в польському перекладах відтворено у перифрастичний спосіб зі збереженням "материнської" реалії: *balalaika players* [14] та *zespół z balalajkami* [15: 158]. Реалію *діди-морози* [4: 125] в англійському перекладі передано методом уподібнення – *Santa Clauses* [14], а в польському – калькуванням *Dziadki Mrozu* [15: 178]. Слід відзначити тут пильність польської перекладачки: варіант зі святим Миколаєм був би абсолютно недоречний через насмішкуватий авторський тон, що супроводжував появу цієї реалії в першотворі.

Серед зовнішніх суспільно-політичних реалій, що зустрічаються в досліджуваних романах Андруховича, переважають реалії-радянськими (слід тут зробити окреме застереження: реалії-радянськими ми відносимо до зовнішніх реалій на підставі їхнього імпліцитного протиставлення автором у першотворах реаліям питоמו українським). На основі дослідження цільових текстів до перекладу радянських простежуються різні підходи:

1) транскрипція: *комсомол* [8: 21] – *Komsomol* з приміткою [9: 25] – *komsomol* [10: 15], *комсомольці* [8: 38] – *komsomolcy* [10: 22]; *піонери* [8: 26] – *pionierze* [10: 10]; *політбюро* [4: 26] – *the Politburo* [14];

2) калькування: *прискорення* [8: 25] – "acceleration" з приміткою [9: 25] – *przyspieszenie* [10: 9]; *народна артистка* [4: 117] – *artystka ludowa* [15: 167];

3) описативна перифраза: *перші комсомольці* [8: 38] – *founders of the Komsomol* [9: 34];

4) заміна радянських-аббревіатур повною формою: *політбюро* – *biuro polityczne* [15: 40]; *міськомком комсомолу* [8: 39] – *Komsomol City Committee* [9: 35], *міський комітет комсомолу* [10: 22]; *обком партії* [4: 68] – *regional party committee* [14] – *komitet obwodowy partii* [15: 100]; *міськомком Компартії України* [8: 41] – *City Committee of the Communist Party of Ukraine* [9: 38] – *miejski komitet Komunistycznej Partii Ukrainy* [10: 25];

5) знаходження у цільовій мові фонетично і семантично близького відповідника: *піонери* – *Pioneers* з приміткою [9: 20];

6) ситуативний відповідник, відтворення імпліцитного значення (іронічних конотацій): *народна артистка* – *the true artist of our people* [14].

При відтворенні зовнішніх військових реалій *штабс-капітан* [4: 112] та *опричники* [4: 125] у польському перекладі було застосовано метод транскрипції: *sztabs-kapitan* [15: 160], *oprycznicy* [15: 178]. Реалія *опричник* зафіксована у SJP, тоді як реалія *штабс-капітан* – ні, але транскрипція тут припустима, бо друга половина складного слова вказує на те, що реалія позначає одне із офіцерських звань. В англійському перекладі *штабс-капітан* передано гіперонімом *captain* [14], а *опричники* відтворено як *knights* [14]. СУМ подає значення слова "опричник" – як "дворянин, що служив у опричині" з маркером "іст.". Довідуємося також, що "опричина – військово-поліцейські сили, створені Іваном Грозним для боротьби з дворянсько-князівською опозицією, що відзначалося особливою жорстокістю; у перен. – у дореволюційній поліції – царська поліція, жандармерія" [19: 729]. Навряд чи людину, що відзначалася особливою жорстокістю можна назвати лицарем, тому такий варіант відтворення цієї реалії не видається нам прийнятним.

Просторові рамки розвідки дозволили нам розглянути лише реалії-іменники. Досліджений матеріал свідчить, що найчастіше застосовуваним як в англійських, так і в польських перекладах методом відтворення реалій був метод описативної перифрази. Цей метод, попри те, що дозволяє забезпечити високий ступінь експліцитності в перекладі, не є найдосконалішим відносно міри донесення до читача цільового тексту локальної інформації реалій першотвору, а отже його колориту. Опозиція, що існувала між своїми та чужими реаліями в текстах оригіналів Андруховича в перекладах послаблена за рахунок того, що, передаючи певну їх частину, перекладачі не зуміли відтворити національно-культурної інформації, котру вони містять. Цікавим з погляду досить ефективного подолання труднощів цього плану є метод супроводження реалій особливо важливих для розпізнання авторських імплікацій примітками, застосований ширше англійським перекладачем "Рекреацій" і рідше також і англійським перекладачем "Московіади". Польські перекладачі, вочевидь, покладаючись на те, що завдяки періоду в історії двох країн, пов'язаному з СРСР, обізнаність цільових читачів з культурою України та історичними подіями, котрі відбувалися на її теренах, досить висока, відтворюють українські реалії лише застосовуючи основні виділені в науковій літературі методи, не вдаючись при цьому до жодних приміток чи інших додаткових тлумачень складних для розуміння представника іншої культури лексем. Така тенденція здається нам не достатньо виправданою хоча б з того погляду, що читачами романів Андруховича можуть бути або стати в майбутньому представники молодшого покоління поляків, котрі з об'єктивних причин не володіють тією інформацією про нашу країну, якою теоретично володіють їх співвітчизники старшого віку.

Проведена розвідка відкриває перспективу подальших досліджень у перекладознавчому плані реалій, що зустрічаються у творах Ю. Андруховича, зокрема в перекладеному англійською та польською мовами романі "Перверзія", реалій-прикметників та реалій-прислівників, реалій-лексикалізованих скорочень, структурно-

конотативних реалій тощо. Вона може також бути схемою перекладознавчого осягнення реалій, наявних у творах інших українських авторів, що перекладаються іноземними мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози). – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
2. Lewicki R. Obcość w odbiorze przekładu. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2000. – 172 s.
3. Великий тлумачний словник української мови (Укладач і головний редактор В.Т. Бусел). – К., Ірпінь: ВТФ "Перун", 2004. – 1440 с.
4. Андрухович Ю. Московіяда, Роман жажів. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2000. – 140 с.
5. Bednarczyk A. Kulturowe aspekty przekładu literackiego. – Katowice, 2002. – 184 s.
6. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. – М.: Высшая школа, 1986 – 416 с.
7. Берков В.П. Вопросы двуязычной лексикографии. – Ленинград: Изд-во Ленингр. ун-та, 1973. – 191 с.
8. Андрухович Ю. Рекреації. – Львів: ЛА "Піраміда", 2005. – 144 с.
9. Yuri Andrukhovych. Recreations / Translated and with an introduction by Marko Pavlyshyn. Edmonton – Toronto: Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, 1998. – 133 p.
10. Jurij Andruchowycz. Rekreacje. Przekład Ola Hnatiuk. – Izabelin. Świat literacki, 2005. – 112 s.
11. Газета по-українськи. – 2006. – № 76. – <http://www.gpu-ua.info/print.php?&id=104589>
12. Львівська газета. – 2005. – № 133 (699). – <http://gazeta.lviv.ua/articles /2005/07/29/7426/>
13. Słownik języka polskiego/ red. nauk. Mieczysław Szymczak. – Warszawa: Wyd. Naukowe PWN, 1995. – Т. 1-3, 3099 s.
14. Yuri Andrukhovych. The Moscoviad. Translated by Vitaly Chernetsky. Manuscript.
15. Jurij Andruchowycz. Moscoviada. Powieść grozy. – Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2004. – 195 s.
16. <http://www.websters-online-dictionary.org/definition/hut>
17. <http://www.thefreedictionary.com/Russkies>
18. <http://pl.wikipedia.org/wiki/Tryzub>
19. Словник української мови. У 11т. – К.: Наукова думка, 1974. – Т. V. – 840 с.

Матеріал надійшов до редакції 26.09.2007 р.

Нечипоренко М.Ю. Пути сохранения авторских импликаций и национального колорита при воссоздании реалий из романов Ю. Андруховича в английских и польских переводах.

Статья посвящена исследованию особенностей воссоздания в переводах на английский и польский языки реалий из романов Ю. Андруховича "Рекреации" и "Московиада". На основе анализа текстов оригиналов, акцентирована связь между авторским замыслом и его вербальным воплощением. С учётом этого единства доказывается важность для адекватности передачи смысла оригинального произведения осуществления в отдельных случаях разделения реалий в практике перевода не только на внешние и внутренние, но также и на свои и чужие.

Nechyporenko M. Yu. The Ways of the Author's Implications and the National Coloring Preservation while Reproducing the Realia Words from Yuri Andrukhovych's Novels in English and Polish Translations.

The article is dedicated to investigating the peculiarities of reproducing the realia words from Yuri Andrukhovych's novels "Recreations" and "Moscoviad" in English and Polish translations of the mentioned literary works. The relation between the author's conception and its verbal realization is emphasized on the basis of the original texts analysis.

Considering this unity the significance of realia words division not only into external and internal but also into domestic and foreign is proved as in certain cases of translation practice this division is absolutely necessary for adequate sense reproduction of the original literary work.